

Den nasjonale bastion

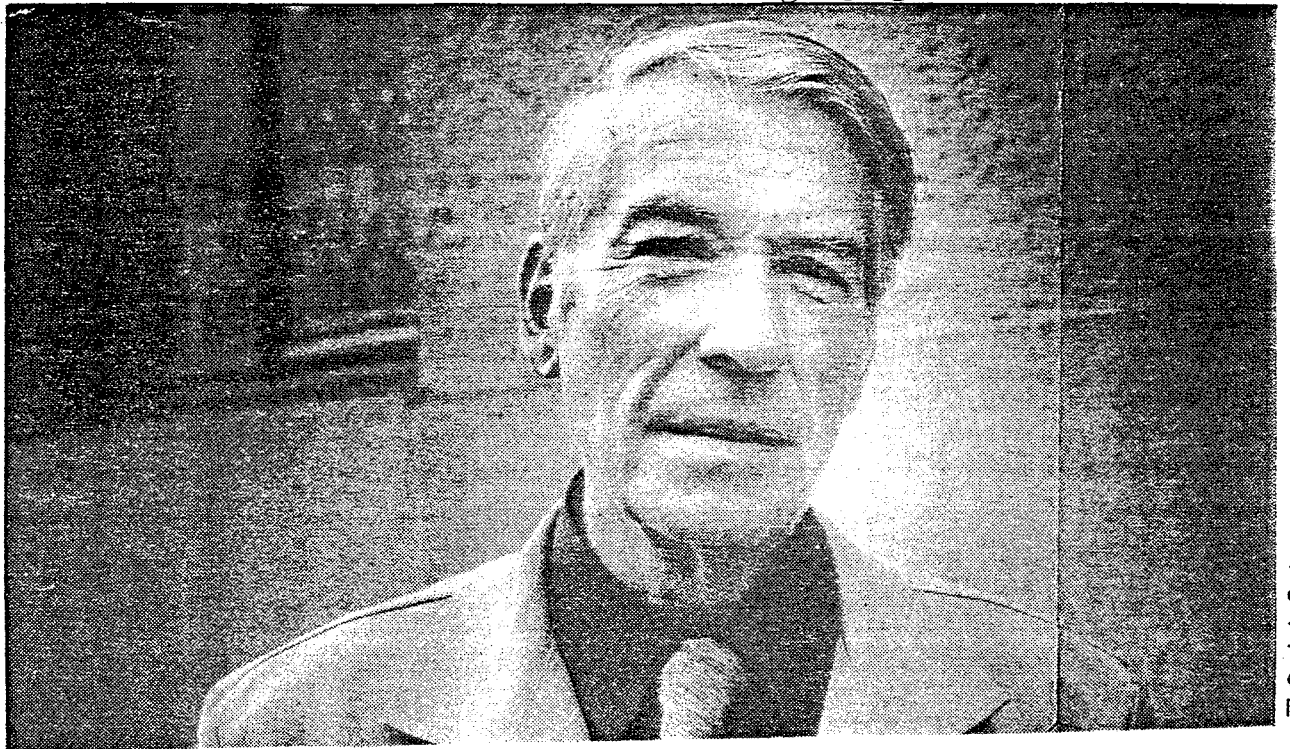
21/9-90 Dagbladet

Familien Hamsun må regnes som nasjonalsosialismens grunnvoll i Norge. Faren, den store Knut, var det åndelige forbilde for flere generasjoner av dem som med et tamt uttrykk utgjorde høyre fløy i vårt kulturliv; de som hatet psykoanalyse, marxisme, modernisme, pedagogikk og foretrakk geniet, faunen, eneren og den biologiske arvs uutgrunnelige nemesis som peilemerker for det skapende sinn.

Moren, Marie under den vidunderlige gullregn, ble som intuisjons- og stemningsmenneske eksponent for det føyte pro-tyske, den urokkelige lojalitet med tysk kultur og stamme-arv som fra 20-tall til 40-tall strakte slike bånd mellom norske og tyske kunstnere at selv ikke krigen kunne rive dem over.

Foreldrenes makt

Knuts og Maries barn kom til å leve foreldrenes kulturidealer ut i den barske virkelighet under

BØKER

Tore Hamsun
Efter år og dag.
Selvbiografi
Gyldendal
323 s.

annen verdenskrig, da begeistrede Hamsunlesere i hundretall kom til Norge som Reichskommissar-funksjonærer, SS-offiserer, Wehrmacht-ledere og sågar Gestapomenner. Barnas skjebne ble på et vis enda mer brutal enn foreldrenes:

Arild meldte seg til fronttjeneste mot bolsjevismen, og avanserte til SS-Kriegsbericht under kampene på østfronten.

Datteren Ellinor ble gift med en tysk filmregissør som var fetter av Fans Frank, prominent Hitler-statsråd og NSDAP-spiss, seinere generalguvernør i Polen.

Og den eneste gjenlevende nå, Tore, ble kommissarisk leder av det «røde» Gyldendal Norsk Forlag, da direktør Harald Grieg og styreformann Francis Bull ble slept bort og satt i konsentrasjonsleir av de nye herrer i landet.

Som knapt noen andre, var den hamsunske familiekrets vedvart inn i Det tredje rikets skjebne og fall. Knut Hamsun ble vår mest verdensberømte landssviker, ved siden av Quisling, den i alle land høyt elskede forfatter

annen verdenskrig, da begeistrede Hamsunlesere i

hundretall kom til Norge som Reichskommissar-funksjonærer, SS-offiserer, Wehr-

macht-ledere og sågar Gestapomenner. Barnas skjebne ble på et vis enda mer brutal enn foreldrenes:

Arild meldte seg til fronttjeneste mot bolsjevismen, og avanserte til SS-Kriegsbericht under kampene på østfronten.

Datteren Ellinor ble gift med en tysk filmregissør som var fetter av Fans Frank, prominent Hitler-statsråd og NSDAP-spiss, seinere generalguvernør i Polen.

Og den eneste gjenlevende nå, Tore, ble kommissarisk leder av det «røde» Gyldendal Norsk Forlag, da direktør Harald Grieg og styreformann Francis Bull ble slept bort og satt i konsentrasjonsleir av de nye herrer i landet.

Som knapt noen andre, var den hamsunske familiekrets vedvart inn i Det tredje rikets skjebne og fall. Knut Hamsun ble vår mest verdensberømte landssviker, ved siden av Quisling, den i alle land høyt elskede forfatter

Tore Hamsun har skrevet en ærlig bok, men også en bok som vekker forundring fordi han tross alt ga sin families ære til et system som fundamentalt bygde på tung og klumpet sensur som en normal del av kulturen.

(Foto: Leif Høel)

som selv den hardhudete Molotov ba om nåde for hos Londonmyndighetene. «Don't be so soft, Molotov!» var etter legenden det svar London-justisminister Terje Woll ga, da han under et besøk i Kremli 1944 ble bedt om å fare lempelig med den store dikter under det kommende rettsoppgjør. Og *soft* ble det ikke, det er sant. Den aldrende Knut ble slept til rettssalen. Marie, Arild og Tore fikk alle strenge landsvikdommer.

Gruppebilde

Det radikale, marxistiske Norge tok i 1945 et hardt og kantet oppgjør ikke bare med de enkelte Hamsun'er som var havnet på gal side, men med en hel kulturtradisjon, de bånd både forover og bakover som denne familien representerte.

Tore Hamsuns memoarer tegner et gruppebilde av denne tradisjon som vil bli stående som et kjærkomment bidrag til norsk kulturhistorie, sett fra den side som lå ubarmhjertig overkjørt i 1945. Det er en beretning der Hamsun-familien selv står i sentrum, og hvor den forgrenete feles skjebne binder historien sammen til en enestående kronike om åndens umulige vilkår under

den nasjonalsosialismen de selv trodde på.

Forfatteren gikk for sin del ut i den nye tid med begge beina. Han ble NS-medlem i 30-åra, deretter SS-mann som kunststudent i München og medlem av nasjonalsosialistiske kunstnerkreiser i Berlin før krigsutbruddet.

Han var altså vel kvalifisert for kurtisen fra de tilstrømmende tyskere som fra april dagene 1940 kom til Norge for å få den store Knut Hamsun eksponert som garant for Det tredje rike. Veien gikk gjennom sønnen. Tore Hamsun ble båret av nepotismens krefter, løftet til stadig høyere og mer betydningsfulle posisjoner av tyskerne, til sist som leder for Norges største forlag – uten kvalifikasjoner i det hele tatt. «Hvem kunne motstå denne fortvilende vennlighet fra tyskerne», spør han i sin bok. Og leseren forstår at han, i en helt annen grad enn den kjekke, greie hjemmefronttonen forutså, var vedvart inn i en skjebnevev der tradene var filtret av tykke tradisjoner i norsk kulturliv.

Allmennmenneskelig

Betagende er for eksempel hans portrett av vennen Jonas

Lie – også han en diktersønn, som fant sine spor trakk opp av andre. Patetisk er den draging denne forfatter og jurist (sannhet og rett...) følte mot soldaterlivet, de kalde våpens grumme tale, som også hans venner fra den nasjonale fløy – David Monrad Johansen, Einar Schibbye og Tore Hamsun – følte et fristende gufs fra, da krigens lykke snudde etter 1942. Det ligger et sug i denne historien, som taler allmennmenneskelig til oss, utrolig nok.

Med sine detaljerte skildringer av tyske kulturadministratorer, politifolk og offiserer, gir «Efter år og dag» dessuten mange saklige tilskudd til vår okkupasjonslitteratur, som ettertidige historikere vil glede seg over.

Men i tillegg er det en ærlig bok, som blottlegger selve den tragiske dimensjon i Hamsuntradisjonens historie – den som måtte føre til fengsel og fortapelse i 1945. Denne dimensjon er såvisst ikke forbrytersk eller landssvikersk i sin karakter – var det så enkelt, kunne jo straffeloven opphøyes til etisk norm.

Tragedien bunnet i det jeg til sjuende og sist vil se som nasjonalsosialismens misforståelse av seg selv, i en naivitet med hensyn til hva man var med på, som klinger også i Tore Hamsuns søbre og mangebunnede tekst.

Den, at det var *krigen* som ødela deres prosjekt. At det var verdenskrigen som tvang fram de grusomheter og urimeligheter

som fulgte i den nye tids spor i 1940–45.

«Kultur i fri utfoldelse var både NS og Norge avskåret fra å dyrke. Den går i dekning under en krig», skriver han, som en forklaring av alt det skjeve og beklagelige som hendte.

Under en krig! Har han glemt at NS' lover til ensretting av all kultur, sensur av teatrene, «vern om bokheimen», overvåking av kunsten, forbud av jazz og jødisk musikk – alt sammen var lover gitt med tanke på fredstid og normale forhold? At NTB, NRK, norsk film, samtlige forlag, musikklivet, alt skulle slutte med modernisme og stygge ting og værsgod drive i sunn, norrøn ånd – det var en grunnleggende del av selve det politiske alternativ som den retning Hamsun trodde på, sto for?

Tross all den sympati og forståelse jeg sitter igjen med for mye av det Hamsun gjorde, undres jeg bare enda mer over at en sånn fin bok er skrevet av en mann som ga sin ungdoms entusiasme, og sin families ære, til en bevegelse som fundamentalt bygde på tung og klumpet sensur som en normal del av kulturen.

Nei – det var det liberale, radikale Norge som sto med seieren i 1945.

Vi må være takknemlige for det – slik at vi blant annet kan glede oss over en bok som dette.

Hans Fredrik Dahl